

CZU: 343.263.2:351.74

ROLUL POLIȚIEI ÎN ASIGURAREA EXECUTĂRII ARESTULUI LA DOMICILIU

Iurie ODAGIU,

conferențiar universitar, doctor în drept,
prim-prorector pentru studii și management al calității
al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al RM
ORCID: 0000-0002-2474-5299

Ghennadi EPURE,

procuror în Procuratura Anticorupție,
doctorand, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al RM
ORCID: 0000-0002-8165-5054

Rezumat

În ultima perioadă, practica judiciară din Republica Moldova la capitolul aplicarea măsurilor preventive privative de libertate atestă o dinamică sporită, legată de aplicarea preponderent de către instanțele judecătorești naționale a arestului la domiciliu, atunci când se solicită aplicarea celei mai aspre măsuri de constrângere – arestul preventiv.

Această practică a debutat datorită mai multor factori, unul dintre care este determinat de faptul că Republica Moldova a pierdut un număr relativ mare de cauze în fața Curții Europene a Drepturilor Omului în ultimii ani, iar o bună parte din ele se refereau la încălcarea art. 5 – Libertatea și siguranța persoanei, din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Însă practica ne demonstrează că asigurarea de către organul de poliție a respectării restricțiilor, impuse odată cu aplicarea sau prelungirea arestului la domiciliu, este problematică, din diverse motive, inclusiv: imposibilitatea supravegherii fizice timp de 24 de ore a învinutului/inculpatului; folosirea în arest la domiciliu de către învinuit a tehnologiilor moderne de comunicare; lipsa resurselor umane (angajați ai poliției) care să asigure pe o perioadă îndelungată de timp respectarea măsurii preventive, etc.

Cuvinte-cheie: măsură preventivă, arest la domiciliu, poliție, arest preventiv, restricții, judecător de instrucție.

Summary

Recently, the judicial practice in the Republic of Moldova regarding the application of preventive custodial measures shows an increased dynamic, related to the predominantly application by national courts of house arrest, when the application of the harshest coercive measure is requested – preventive arrest.

This practice started due to several factors, one of which is determined by the fact that the Republic of Moldova lost a relatively large number of cases before the European Court of Human Rights in recent years, and a good part of them referred to the violation of art. 5 – Freedom and security of the person, from the European Convention on Human Rights.

However, practice shows us that the enforcement of the restrictions imposed by the police body with the application or extension of house arrest is problematic, for various reasons, including: the impossibility of 24 - hour physical surveillance of the accused/defendant; the accused's use of modern communication technologies under house arrest; lack of human resources (police employees) to ensure compliance with the preventive measure over a long period of time, etc.

Keywords: preventive measure, house arrest, police, preventive arrest, restrictions, investigating judge.

Introducere. Noțiunea clasică a măsurii preventive – arestul la domiciliu, a fost înscrisă de către legiuitor la alin. (1) art. 188 din Codul de procedură penală, ca fiind „...izolarea învinutului, inculpatului de societate în locuința acestuia, cu stabilirea anumitor restricții” [1].

CtEDO a apreciat că gradul de constrângere impus de arestul la domiciliu este suficient pentru considerarea sa ca „o privare de libertate” în sensul art. 5 al CEDO, așa cum s-a evidențiat în

cauza *Vacev împotriva Bulgariei* [2].

Astfel, arestul la domiciliu a fost perceput și implementat ca măsură preventivă privativă de libertate, similară cu arestul preventiv, dar considerată mai lejeră după severitate, cu o gamă largă de măsuri menite să asigure menținerea la domiciliu sub supraveghere (umană sau electronică) a persoanelor învinuite de comiterea unor infracțiuni.

Potrivit raportului de activitate a Procuraturii Generale pentru anul 2022, se arată că „...în anul 2022, au fost arestate la domiciliu 260 persoane (la demersul procurorului au fost arestate 61 persoane), în privința la 12 persoane mandatele de arestare la domiciliu au fost emise în ordine de recurs de către curțile de apel. În instanța de judecată au fost trimise în stare de arestare la domiciliu 88 persoane, fiind învinuite pentru comiterea de infracțiuni excepțional de grave 6 persoane, deosebit de grave 28 persoane, grave 45 persoane și pentru comiterea altor categorii de infracțiuni 9 persoane” [3].

Observăm că este o cifră destul de mică din totalul de 1326 de persoane în privința cărora s-a aplicat măsura arestării preventive (inclusiv 34 arestate în lipsă) și în doar 17 cazuri s-a solicitat de procurori aplicarea măsurilor preventive alternative arestării preventive.

De asemenea, este relevant de specificat că arestul la domiciliu e cea mai solicitată măsură preventivă de către partea apărării, atunci când se pune problema aplicării sau prelungirii arestului preventiv. Motivele cele mai des invocate de către părți în susținerea aplicării arestului la domiciliu se rezumă la faptul că învinuitul sau inculpatul are un loc permanent de trai, nu are intenții să se eschiveze de la urmărirea penală sau de la judecarea cauzei, suferă de o boală ce necesită control medical permanent, este unica sursă de întreținere a familiei, are copii minori la întreținere etc.

Sub aspect comparativ, în Decizia nr. 650 din 11 noiembrie 2014, cu privire la natura juridică a măsurii preventive arestul la domiciliu, Curtea Constituțională a României a statuat următoarele: „[...] din perspectiva naturii/substanței, duratei, efectelor, modalității de executare și a intensității, atât măsura arestului preventiv, cât și măsura preventivă a arestului la domiciliu privesc o interferență majoră în dreptul la libertate individuală a persoanei. Așa fiind, atât persoanele aflate în arest preventiv, cât și cele aflate în arest la domiciliu se află într-o formă de privare de libertate, de vreme ce, spre deosebire de controlul judiciar sau controlul judiciar pe cauțiune, unde se poate impune interdicția de a părăsi țara sau o anumită localitate, ce reprezintă o restrângere a exercițiului la liberă circulație, atât în cazul arestului la domiciliu, cât și în cazul arestului preventiv inculpatul este obligat, pe durata luării măsurilor, să se afle într-un loc anume desemnat” [4].

Însă problematica pe care ne propunem să o analizăm se referă la modul de executare a arestului la domiciliu de către organul investit cu asemenea atribuții – poliția, cum are loc verificarea la domiciliu a învinuitului/inculpatului de către poliție și cât de efectivă este această măsură preventivă la momentul actual în raport cu riscurile existente într-o cauză penală.

În acest demers științific ne vom referi preponderent la supravegherea umană a executării acestei măsuri preventive, iar în sensul dat, alin. (5) din art. 188 din Codul de procedură penală, prevede că „[s]upravegherea executării arestării la domiciliu se efectuează de către organul investit cu asemenea atribuții” [5]. Din acest alineat desprindem, că organul competent pentru a asigura supravegherea fizică a învinuitului sau inculpatului la executarea măsurii preventive – arestul la domiciliu, este considerat a fi organul de poliție din raza unde își are viza de domiciliu permanentă sau temporară.

Potrivit art. 21 alin. (1) lit. m) din Legea nr. 320 din 27.12.2012 cu privire la activitatea poliției și statutul polițistului, „poliția execută controlul asupra comportamentului persoanelor arestate la domiciliu, eliberate provizoriu sub control judiciar sau pe cauțiune” [6].

Codul de executare la art. 175 alin. (8), stipulează că, „[s]upravegherea executării arestării la domiciliu se asigură de către organul afacerilor interne în a cărui rază teritorială se află domiciliul prevenitului” [7].

După procedură, în scopul punerii în executare imediată a măsurii preventive, judecătorul de instrucție sau instanța de judecată trimite încheierea și mandatul către organul de poliție din raza teritorială unde învinuitul sau inculpatul își are domiciliul. Această hotărâre este remisă postului de poliție din sectorul administrativ respectiv, iar ofițerul de sector desemnat face vizite la domiciliul prevenitului, discută cu prevenitul și cu membrii familiei lui și verifică funcționarea mijloacelor electronice de control în cazul aplicării interdicției prevăzute în art. 188 alin. (4) pct. 2) din Codul de procedură penală (monitorizarea electronică).

Însă punerea în practică a acestei măsuri preventive de-a lungul timpului s-a dovedit a fi una ineficientă și cu unele bariere de ordin subiectiv de executare din partea poliției. Ineficiența acestei măsuri preventive, atunci când este pusă în sarcina poliției, este cauzată de următoarele impedimente:

1. Imposibilitatea supravegherii permanente a învinuitului/inculpatului (24/24);
2. Imposibilitatea prevenirii riscului de a comite noi infracțiuni de către învinuit/inculpat sau de a comite în continuare infracțiunea pentru care se află în arest;
3. Imposibilitatea de a asigura respectarea interdicțiilor impuse de către instanța de judecată, în conformitate cu prevederile art. 188 alin. (3) din Codul de procedură penală, și anume: 1) interzicerea de a ieși din locuință; 2) limitarea convorbirilor telefonice, recepționării și expedierii trimiterilor poștale și utilizării altor mijloace de comunicare; 3) interzicerea comunicării cu anumite persoane și primirii cuiva în locuința sa.

Sper exemplul, în speța următoare procurorul a înaintat un demers privind înlocuirea măsurii preventive din liberarea provizorie sub control judiciar, în arest preventiv, invocând faptul că învinuitul T. M. a încălcat restricțiile impuse de instanța de judecată de la art. 188 alin. (3) din Codul de procedură penală, și anume interzicerea comunicării telefonice cu anumite persoane implicate în comiterea infracțiuni. Probele care au fost prezentate în fața instanței au demonstrat că învinuitul, deși avea această interdicție, a purtat mai multe discuții telefonice cu persoane care aveau statut de învinuit în aceeași cauză penală, dându-le anumite indicații legate de comiterea infracțiunii în continuare.

Instanța de judecată a reținut drept concludente argumentele prezentate de către procuror, cu admiterea parțială a demersului înaintat de procuror și înlocuirea măsurii preventive în arest la domiciliu [8].

Speța dată ne demonstrează faptul că arestul la domiciliu, chiar și în cazul aplicării brățării electronice, nu poate preveni sau asigura comportamentul legal al învinuitului la domiciliul său și acest comportament într-o anumită măsură poate crea impedimente serioase asupra desfășurării obiective a urmăririi penale.

Din altă perspectivă, atât legislația națională, cât și practica Curții Europene a Drepturilor Omului, insistă mai mult pe cercetarea în libertate a învinuitului sau inculpatului și consideră arestul preventiv ca fiind o măsură excepțională, care poate fi aplicat doar atunci când celelalte măsuri nu și-au demonstrat utilitatea. Astfel, s-a creat deja un concept juridic care domină în mediu judiciar, ce se înclină cu predilecție spre aplicarea arestului la domiciliu, ca fiind o măsură proporțională cu riscurile existente de la caz la caz.

Este evident faptul că arestul la domiciliu are unele beneficii asupra învinuitului sau inculpatului, în raport cu arestul preventiv, și anume reducerea suprapopulării carcerale, cât și ca instrument de facilitare a reintegrării sociale și de reducere a gradului de recidivă, dar și faptul că arestul la domiciliu este o măsură mai puțin intruzivă, cu costuri mai mici.

Apariția unor deficiențe de executare a acestei măsuri pot fi identificate chiar la etapa aplicării arestului la domiciliu, prin încheierea instanței de judecată care judecă fondul cauzei sau de către judecătorul de instrucție, la faza urmăririi penale.

Așadar, după pronunțarea încheierii de aplicare sau prelungire a arestului la domiciliu, instanța este obligată să expedieze prin poștă copia încheierii organului de poliție, din raza terito-

rială unde inculpatul sau învinuitul își are domiciliul. Referitor la domiciliu, trebuie de menționat că acesta se stabilește după informația din Registrul de stat al populației sau din buletinul de identitate, care în cele mai dese cazuri sunt anexate la demersul înaintat de procurorul ce solicită aplicarea sau prelungirea măsurii.

În practică se întâlnesc cazuri când instanța poate dispune aplicarea sau prelungirea măsurii preventive – arestul la domiciliu, atunci când învinuitul sau inculpatul nu are viză de reședință înscrisă în actele oficiale. În asemenea cazuri, în interesul învinuitului sau inculpatului pot interveni cu o declarație scrisă rudele sau alte persoane din cercul de prieteni, care sunt gata să pună la dispoziție domiciliul lor, pentru aplicarea măsurii preventive.

Astfel, în speța următoare, R. L. fiind cetățeancă a Republicii Moldova, cu domiciliul stabil pe teritoriul Transnistriei (or. Bender), era cercetată penal pentru o faptă de falsificare a actelor de identitate pentru cetățenii străini, prin intermediul coruperii funcționarilor publici din cadrul Agenției Servicii Publice.

Fiind reținută la o anumită etapă, procurorul a susținut, în cadrul ședinței de examinare a demersului privind aplicarea măsurii preventive – arestul preventiv, că unul din argumentele ce impun izolarea ei totală de societate este faptul că învinuita R. L. locuiește *de facto și de jure* în mun. Bender, teritoriu necontrolat de autorități, motiv din care prezentarea ei la organul de urmărire penală va fi dificilă.

Apărătorul în ședința de judecată a invocat că, referitor la locul de trai al clienței sale, sora acesteia locuiește în localitatea Durlești, iar învinuita ar putea să se afle pe parcursul anchetei la domiciliul acesteia, fapt confirmat în scris de către familia rudelor învinuitei, și pledează în acest sens pentru aplicarea unei măsuri preventive non-privative de libertate.

Judecătorul de instrucție a reținut în motivarea încheierii că „[r]iscul eschivării trebuie evaluat luând în considerație mai mulți factori care au legătură cu: caracterul persoanei, valorile sale morale, locuința sa, ocupația sa, bunurile sale, legăturile familiale și cu toate tipurile de legături cu statul în care el este acuzat (*Hotărârea Becciev contra Moldovei, hotărârea din 4 octombrie 2005, S58*). Potrivit practicii CtEDO, riscul de ascundere se referă atât la evadarea într-o țară străină, cât și la ascunderea în interiorul țării. Trebuie să existe un șir de circumstanțe care justifică presupunerea că acele consecințe și pericole ale evadării vor părea mai puțin grave în comparație cu privațiunea continuă de libertate (*Stôgrntiller contra Austriei, hotărârea din 1969*)” [9].

În consecință, instanța nu a reținut drept plauzibile argumentele aduse de partea apărării, invocând în acest sens că ancheta se afla în faza preliminară, iar riscurile prezentate de procuror sunt iminente și reies din probele anexate la demers. Argumentele precum că victima domiciliază „pe teritoriul din stânga Nistrului” trebuie apreciate critic, or faptul că Republica Moldova nu are acoperire juridică asupra acestui teritoriu nu trebuie să se răsfrângă asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Problema ivită cu referire la domiciliu se atestă în cazul persoanelor care au viză de reședință în stânga Nistrului, pe teritoriul Transnistriei, acolo unde poliția (judiciară) are competența să asigure supravegherea arestului la domiciliu, nu poate pătrunde din cauza conflictelor de ordin politic. Este lesne de înțeles, că invocarea unui asemenea motiv de către partea acuzării în favoarea aplicării arestului preventiv nu este plauzibil în fața instanței. Or, neaplicarea de către instanța de judecată a arestului la domiciliu față de o persoană cu domiciliul pe un teritoriu separatist, atunci când sunt temeuri rezonabile și suficiente, pe motiv că organele de drept nu dețin controlul în regiune, ar constitui o încălcare gravă a drepturilor omului.

Referitor la controlul jurisdicțional de către statele părți ale Convenției Europene, s-a expus și CtEDO în cauza *Ilașcu și alții contra Moldovei și Rusiei*, unde a menționat: „luând în considerație articolul 1 al Convenției, înaltele Părți Contractante recunosc fiecărei persoane ce relevă de jurisdicția lor, drepturile și libertățile definite în acest document. În dreptul internațional jurisdicția teritorială a unui stat, care trebuie să fie exclusivă și totală, se numește suveranitate teritorială. Guvernul

moldovean subliniază că absența controlului din partea Republicii Moldova asupra teritoriului aflat sub autoritatea regimului transnistrean a fost confirmată de toți martorii audiați de Curte. Guvernul a respins orice cooperare aberantă cu autoritățile Transnistrene, din contra, el afirmă că și-a respectat toate obligațiile pozitive de a aplana conflictul în regiunea din stânga Nistrului și a contribuit la garantarea drepturilor și libertăților, conform art. 1 din Convenție.

Din același articol, reiese faptul că Statele părți trebuie să răspundă de orice încălcare a drepturilor și libertăților protejate de Convenție, comise asupra indivizilor aflați sub „jurisdicția” lor. Ceea ce dă de înțeles, că competența jurisdicțională se referă la întreg teritoriul său. Curtea conștientizează, că acest control asupra eficientizării deținerii competenței poate fi limitat, de exemplu, prin instituirea unui regim separatist, unui conflict armat, revoluție etc.

Totodată, împiedicarea exercitării acestei competențe nu încetează competența jurisdicțională în sensul articolului 1 din Convenție, asupra acelei părți a teritoriului său care este temporar supusă unei autorități locale susținută de forțe rebele sau de influența unui alt stat” [10].

În mod similar s-a expus Cutea Europeană într-o hotărâre mai recentă, declarând referitor la cererile reclamațiilor Cilei și Rosip următoarele: „[...] pentru perioada 2008-2014 relevantă pentru ambele cereri, a stabilit deja că sistemul judiciar al „RMN” nu era un sistem care să reflecte o tradiție judiciară compatibilă cu Convenția [...] Din acest motiv, a considerat că instanțele „RMN” și, implicit, orice altă autoritate „RMN” nu puteau dispune arestarea sau detenția „legală” a reclamanților, în sensul articolului 5 §1 al Convenției [...]” [11].

Astfel, după expedierea de către instanță a încheierii în adresa organului de poliție competent, acesta este obligat să asigure executarea încheierii. Sarcina dată îi revine ofițerului de sector, prin viza șefului de sector. Prin urmare, una din chestiunile ridicate în practică este faptul că transmiterea încheierilor pentru executare este o procedură îndelungată în raport cu executarea imediată a încheierii, din momentul pronunțării de către instanță. Răstimp în care măsura preventivă este imposibil de asigurat. Mai mult, polițistul nu poate garanta respectarea restricțiilor impuse învinutului sau inculpatului, iar în aceste circumstanțe măsura dată devine una vulnerabilă și practic imposibilă de executat.

În acest sens, venim cu o soluție care ar elucida această problemă evidențiată în practica judiciară, și anume vorbim despre aplicarea monitorizării electronice ca măsură obligatorie în cazul aplicării arestului la domiciliu. Or, astăzi Serviciul de Probațiune deja a instituit un mecanism bine determinat ce ține de supravegherea prin aparate electronice a învinutului sau inculpatului în cazul arestului la domiciliu.

Mai mult, monitorizarea electronică în practică s-a demonstrat a fi o măsură suplimentară și oportună pentru supravegherea riguroasă a învinuților și inculpaților plasați sub o asemenea măsură.

Sub aspect comparativ, în legislația procesual-penală a Franței, arestul la domiciliu poate fi aplicat doar cu supraveghere electronică a persoanei. Astfel, acest mecanism deja se aplică și este prevăzut la art. 137 din Codul de procedură penală al Franței, care stipulează că „Orice persoană acuzată, presupusă nevinovată, rămâne liberă.

Cu toate acestea, din cauza nevoilor anchetei sau ca măsură de securitate, ea poate fi supusă uneia sau mai multor obligații de control judiciar sau, dacă acestea se dovedesc insuficiente, poate fi plasată în arest la domiciliu cu supraveghere electronică.

În mod excepțional, dacă obligațiile de control judiciar sau arest la domiciliu cu supraveghere electronică nu permit atingerea acestor obiective, ea poate fi plasată în arest preventiv” [12].

De aceea, preluarea unei asemenea prevederi în legislația procesuală a Republicii Moldova este una binevenită și va contribui la perfecționarea cadrului normativ. De asemenea, această ajustare va reduce din competențele organului de poliție, care, după cum am remarcat mai sus, nu au o eficacitate potrivită în cazul asigurării arestului la domiciliu.

În acest sens, pentru elucidarea acestor aspecte se impune completarea art. 188 alin. (1)

din Codul de procedură penală, care la moment are următorul conținut: „*Arestarea la domiciliu constă în izolarea învinutului, inculpatului de societate în locuința acestuia, cu stabilirea anumitor restricții.*”, astfel încât după completarea acestui alineat, norma respectivă să aibă următoarea reglementare: „*Arestarea la domiciliu constă în izolarea învinutului, inculpatului de societate în locuința acestuia, cu supravegherea electronică și stabilirea anumitor restricții.*”

Într-o asemenea reglementare, supravegherea electronică va purta un caracter obligatoriu și va fi posibilă monitorizarea efectivă și riguroasă a învinutului sau inculpatului plasat în arest la domiciliu.

Referințe bibliografice

1. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr.122 din 14.03.2003 // Monitorul Oficial nr. 248-251 din 05.11.2003.
2. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza *Vacev contra Bulgariei*, cererea nr. 42987/98, din 08 iulie 2004, definitivă la 08 octombrie 2004, § 72-74 [citată 04.07.2022]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int>.
3. Raportul privind activitatea Procuraturii pentru anul 2022. Aprobata prin Ordinul procurorului general interimar nr. 25/3 din 15.03.2023.
4. Decizie nr.361 din 7 mai 2015 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 218-222 și art. 241 alin. (1[^]1) lit. a) din Codul de procedură penală. Publicat în Monitorul Oficial al României nr. 419 din 12 iunie 2015 [online] [citată la 02.05.2023]. Disponibil: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/168803>.
5. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr.122 din 14.03.2003 // Monitorul Oficial nr. 248-251 din 05.11.2003.
6. Legea nr. 320 din 27.12.2012 cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului. Publicat: 01.03.2013 în Monitorul Oficial nr. 42-47 art. 145.
7. Codul de executare al Republicii Moldova nr. 443 din 24.12.2004. În Monitorul Oficial nr. 214-220 din 05.11.2010.
8. Încheierea Judecătorei Chișinău, sediul Ciocana din 02 mai 2023. Dosarul nr. 17-130/2023.
9. Încheierea Judecătorei Chișinău, sediul Ciocana din 21 mai 2022. Dosarul nr. 14-351/2022.
10. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza *Ilașcu și alții contra Moldovei și Rusiei*, cererea nr. 48787/99, Hotărârea CtEDO din 08 iulie 2004, Strasbourg [online] [citată 04.07.2022]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-182666>.
11. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza *Cilei și Rosip și alții contra Moldovei și Rusiei*, cererile nr.48145/10 și nr.8387/15, Hotărârea CtEDO din 13 iulie 2021, Strasbourg [online] [citată 03.05.2023]. Disponibil: <http://agent.gov.md/wp-content/uploads/2021/10/Hotarirea-CILEI-si-ROSIP-v.-MDA-and-RU-ROM.pdf>.
12. Codul de procedură penală al Franței (versiunea din 01.04.2023) [citată la 02.04.2023]. Disponibil: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006071154/LEGISCTA000006167427/#LEGISCTA000021331523.